

ФІЛОСОФІЯ І СОЦІОЛОГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЖИТТЯ

Актуальність теми. Логіка соціального розвитку визначає істинну роль і можливості науки соціології. Соціальні відносини, пронизують усі сфери людського життя і діяльності. В цих відносинах реалізується весь потенціал ролі людини в розвитку суспільства.

Метою дослідження є аналіз філософії і соціології економічного життя у повсякденних і суспільних відносинах. Досягнення поставленої мети потребує вирішення наступних **дослідницьких завдань**: формування системи знань про основні поняття соціології, історію її становлення у світі та в Україні; усвідомлення сутності соціального життя та соціальної структури суспільства, опанування методики сучасного соціологічного аналізу суспільних відносин; знайомство студентів з науковими перспективами у галузі соціології; становлення і вдосконалення соціологічної культури майбутніх фахівців.

Об'єктом дослідження – виступають люди – учасники економічного життя суспільства, які об'єднуються в групи, організації, інституції, що пронизані стосунками соціально-економічного характеру.

Предметом дослідження – є різного роду соціально-економічні відносини, які виникають в економічній сфері суспільного життя і котрі відображають різноманіття стосунків людей різних соціальних груп, прошарків, з різними соціальними позиціями. Процес її становлення - процес незавершений. Розширення та уточнення її предмета та об'єкта, методів і напрямів дослідження триватимуть і далі.

Слід зазначити, що досі ще не існує в наукових колах єдиної думки щодо визначення поняття економічної соціології та окремого об'єкта і предмета її вивчення. Довгий час дослідження велись за окремими напрямками, присвяченими праці, трудовим ресурсам, управлінню, матеріальній базі життя населення [1, с. 36-41].

Соціальна філософія розглядає соціальні інститути як певну сукупність закладів та установ, що відповідає соціальній структурі суспільства, сукупність соціальних умов та культурних зразків, які визначають стійкі форми соціальної поведінки та діяльності, систему поведінки згідно з цими нормами. В економічній сфері суспільної діяльності є такі інститути, як розподіл праці, власність, заробітна плата та ін.; в політичній – держава, армія, партія і т. ін.; в духовній – мораль, право, мистецтво, наука, релігія тощо. Соціальна філософія розглядає й такі інститути, як сім'я, виховання, культура. Функції цих інститутів досить своєрідні: вони заохочують діяльність осіб, що входять до них, і приймають як свої їхні домінуючі норми. Інститути регулюють поведінку та діяльність, що суперечать цим нормам, контролюють та упорядковують їх згідно із своїми принципами [2, с. 56-60].

Економічне життя суспільства, як і всі інші сторони життєдіяльності людини, регулюються в першу чергу такими чинниками, як духовність і мораль. Формування «цивілізованої» моралі українського суспільства, яке знаходиться нині в стадії економічного, соціально-політичного і духовного розвитку, є одним з найважливіших практичних і теоретичних завдань [3, с. 233-234].

Філософія економічного життя - це різновид прикладного філософського знання про сутність економіки як специфічної сфери суспільного життя, складної системи господарювання. Можна сказати, що філософія життя Шопенгауера досить песимістична. Великий мислитель вважав, що існування людства і розум - це несумісні поняття. Філософ не вірив у прогрес. Він писав, що все життя людини підпорядкована не розумним спонуканням, а так званій волі. Що таке воля за Шопенгауером? Якщо пояснювати коротко, то це основний інстинкт, який спонукає людину до збереження життя будь-яку ціну. Воля виражається в певних афектах. В основному це потреба у владі, любові і так далі. Слід також зазначити, що воля абсолютно сліпа. Вона не підпорядкована законам логіки [4, с.189-190].

Шопенгауер вважав, що поки є ця воля до життя, яка штовхає людину до безцільного і неконструктивного вчинків, все існування фактично безглуздо і хаотично. Яке ж рішення пропонує знаменитий мислитель? Філософія життя Шопенгауера полягає в тому, що людина повинна зрозуміти необхідність відмови від волі. Тільки в цьому випадку його життя не буде підпорядкована інстинкту, і індивід знайде справжню свободу. Тут можна провести аналогію з древніми містичними вченнями, де вказувалося, що сенс життя людини полягає в досягненні нірвани. І великий філософ, і мудреці закликають до відмови від ілюзорного світу, який підпорядкований інстинктам [5, с.199-215].

Серед найвпливовіших філософських і соціологічних концепцій суспільства можна відзначити марксизм (Маркс, Енгельс) і неомарксизм (Георг Лукач), ліберальну теорію (фон Мізес, Гаск), теорію масового суспільства (Ортега-і-Гассет), теорію менеджеріального суспільства (Бернхем), теорію тоталітарного суспільства (Юнгер, Арентт, Мангайм), теорію розвинутого індустріального суспільства франкфуртської школи (Горкгаймер і Адорно, Маркузе), теорію постіндустріального суспільства і інформаційного суспільства (Белл, Елвін Тофлер), теорію суспільства «пізнього модерну» (Ентоні Гідденс) і теорію імперського глобалізму (Гардт і Негрі) [6, с. 76-95].

Соціально-філософський аналіз виходить з ширшого принципу: розглядає сукупність суспільних відносин безвідносно до поділу їх на первинні й вторинні, як такі, що в певних історичних умовах можуть відігравати як провідну, так і другорядну роль. Зі своїми рольовими функціями суспільні відносини можуть мінятися місцями. Наприклад, політика може передувати економіці; морально-культурне зубожіння нації може звести нанівець грандіозні економіко-соціальні задуми. Мистецтво управління суспільством вимагає теоретичного хисту у визначенні суспільних пріоритетів, а не догматичного посилення на те, що економічні підвалини мають обумовити інші соціальні процеси. Усі суспільні відносини органічно пов'язані між собою і проникають одне в одне [7, с.155-169].

Більш-менш однозначне визначення їх можливе лише в абстракції, на рівні теоретичного аналізу. Реальне життя суспільства характеризується химерним плетивом суспільних взаємозв'язків і стосунків. Розібратись у цьому плетиві завжди надзвичайно важко [8, с. 112-113].

Суспільство – це єдина, цілісна система. Саме тому соціальна філософія обережно ставиться до інтерпретації її в контексті дилеми первинності – вторинності суспільних відносин, підкреслює їхній органічний взаємозв'язок, цілісність пізнання яких розцінює як більш евристичний принцип, ніж дилеми. Цілісність системи суспільних відносин позначається категорією «спосіб життя», що замикає теоретичну модель суспільства, синтезує різноманітні життєві процеси, підводить їх до єдиної й незаперечної основи – людини як самоцілі суспільно-історичного розвитку [9, с. 215-216].

Спосіб життя – це синтетична характеристика сукупності типових видів життєдіяльності людей (індивідів та соціальних спільнот) у єдності з умовами життя суспільства. Спосіб життя охоплює всі сфери суспільства: працю і побут, суспільне життя й культуру, поведінку (стиль життя) людей та їхні духовні цінності. Він реалізується через діяльність, виробництво, в якому виділяються такі провідні елементи: безпосереднє виробництво, розподіл, обмін, споживання. Звичайно, матеріальні та духовні блага створюються в сфері безпосереднього виробництва. Щоб було що споживати (обмінювати, розподіляти), треба щось виробляти. Внаслідок цього робиться висновок про пріоритетність безпосереднього виробництва в системі способу життя людей. Все це не викликає сумнівів. Вони з'являються згодом, після аналізу реального життєвого процесу на основі абсолютизації визначальної ролі виробництва в суспільному житті й фактичному нехтуванні такими елементами, як розподіл, обмін, споживання, соціальна сфера, культура тощо [10, с. 259-261].

Пріоритетність виробництва за рахунок інших складових частин суспільної цілісності не забезпечить якісного способу життя. Він визначається не лише безпосереднім виробництвом, а й усією системою суспільних відносин. Спосіб життя відбиває також рівень розвитку духовної культури суспільства, наявні типи світогляду, моральні норми, ціннісні орієнтації, що реалізуються у вчинках і діях людей, у їхньому ставленні до праці, інших людей, різних соціальних груп і суспільства в цілому. [11, с. 88-90].

Соціальна філософія наголошує на пріоритетності кожного елемента способу життя, на цілісності суспільства як соціальної системи, що функціонує завдяки виробництву й постає як живий організм з усіма особливостями економічних, соціально-політичних, ідеологічних, культурних, побутових, сімейних та інших соціальних відносин, які безпосередньо характеризують життєдіяльність людей. У центрі суспільства – людина. Без неї воно не існує. Якби матеріальні цінності не нагромадили люди – будівлі, знаряддя праці тощо – все це вмирає після того, як його залишили люди. Людина – суб'єкт і головна дійова особа суспільства. Цей висновок лишається незаперечним незалежно від теоретичних побудов та ідеологічних домінант суспільного розвитку. [12, с. 200-210].

Ірраціоналізм Шопенгауера поділяв і знаменитий філософ Ніцше. Філософія життя його оспівує сильної людини, яка змогла створити себе сам. Ніцше не любить обивателів, їх дрібні турботи і стандартне мислення. Він співав гімн надлюдини, який далекий від авторитетів та громадської думки. Варто відзначити, що Ніцше також згадував у своїх

працях волю, як стрижень життя людини. Однак тут варто внести невеликі доповнення. Під волею філософ мав на увазі прагнення панувати. У якомусь сенсі в цьому і криється причина того, що Ніцше був противником християнської моралі [13, с. 256-259].

Філософ вважав, що релігія робить з людей рабів. Чого вартий його вислів про те, що тільки коли Бог помре, людина остаточно звільниться. Ніцше ж оспівував повелителя, володаря життя, який не підкоряється нікому і нічому [14, с. 201-205]. При цьому не варто думати, що філософ був схильний до нігілізму. Ніцше зазначав у своїх працях важливість самостійного розумного мислення, індивідуального пізнання життя. Мислитель вважав, що кожна особистість в силах виробити власні принципи свого існування, а не приймати ті знання і закони, які нав'язані ззовні. Ніцше писав, що надлюдина - це вершина, до якої повинен прагнути кожна розумна людина [15, с. 99-100].

Література

1. Веселое Ю. В. *Экономическая социология: история идей.* – СПб., 1995.
2. Дорин А. В. *Экономическая социология.* – М., 1997.
3. *Економічна соціологія / Навч. посібн. За ред. В. М. Ворони, В. Є. Пилипенка.* – К., 1997.
4. Заславская Т., Рывкина В. *Социология экономической жизни.* – Новосибирск, 1991.
5. Лукашевич М. П., Туленков В. М. *Спеціальні та галузеві соціологічні теорії.* – К., 1999.
6. Пилипенко В., Титарчук М. *Економічна культура та просвіта населення за умов ринкових перетворень // Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* – 1999, №2.
7. Радаев В. В. *Экономическая социология.* – М., 1997.
8. Смельзер Н. *Социология экономической жизни // Американская социология, перспективы, проблемы, методы.* – М., 1972.
9. Соколова Г. Н. *Экономическая социология. Уч. пос.* – Минск, 1997.
10. *Социология / Под ред. проф. Б. И. Лавриненко.* – 1998.
11. *Соціологія. Курс лекцій / За ред. Пічі В. М-К., 1996.*
12. *Спеціальні та галузеві соціології / За ред. Пилипенка В. Є.* – К.: Вища освіта, 2003.
13. Тернер Дж. *Структура социологической теории.* – М., 1985.
14. Тощенко Ж. Т. *Социология* – М., 1994.
15. Черниш Н. *Соціологія. Курс лекцій. Вип. 4, 5.* – Львів, 1996.
16. Гончарук Т. В., Шумка М. Л. *Рефлексія феномену грошей / Тетяна Вікторівна Гончарук, Михайлина Леонівна Шумка // Матеріали Міжнародних філософсько-економічних читань 20-21 травня 2009 року, Львів.* – С. 89-94.
17. Гурик М. І., Гончарук Т. В., Шумка М. Л. *Філософські проблеми державного управління. Навч. посібник. Тернопіль.* – Економічна думка, 2010. – 126 с.
18. Шумка М., Жук А. *Суть та значимість грошей у працях М. І. Туган-Барановського / Михайлина Шумка, Алла Жук // Всеукраїнський науковий журнал «Мандрівець», спецвипуск, 2008* – С. 73-75.
19. Томахів В. *Гроші як чинник глобалізації [Електронний ресурс] / Володимир Томахів // Мандрівець.* – 2008. – № 4. – С. 67-71.